

ӘОЖ 343.14

Ө.Б. Базылбеков

Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: Omirhan-Madina@mail.ru

Қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі Ішкі істер органдарының азаматтармен, қоғамдық бірлестіктермен өзара әрекет етудің өзекті мәселелері

Андатпа. Осы мақалада автор Ішкі істер органдары қызметкерлерінің азаматтармен, қоғамдық бірлестіктермен қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті қамтамасыз етуде өзара әрекеттесудің заң жүзіндегі және тәжірибедегі өзекті мәселелерін қарастырған.

Түйін сөздер: Ішкі істер органдары, қызметкерлер, азаматтар, қоғамдық бірлестіктер, қоғамдық тәртіп, қоғамдық қауіпсіздік, өзара әрекет.

Қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, заңдылықтың сақталуы және құқықтық тәртіптің күшеюі секілді істерді азаматтардың, қоғамдық ұйымдардың қатысуынсыз елестету мүмкін емес. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы Қазақстан Республикасының заңдары мен Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді. Елімізде қоғамдық тәртіпті және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бағыты бойынша мемлекеттік билік органдары мен азаматтардың, қоғамдық ұйымдардың өзара әрекет етудің негіздері нақты нормативтік құжаттарда белгіленген: «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі №590 Заңы; «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271- IV Заңы; «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларға азаматтарды тартудың тәртібі, нысандары және түрлері туралы ережені бекіту туралы» 2004 жылғы 27 қарашадағы № 641 Ішкі Істер Министрінің бұйрығы.

Азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуі, олардың ішкі істер органдарына ерікті түрде жәрдемдесуі арқылы жүзеге асырылады. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын

азаматтар өз қызметін заңдылық, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау қағидалары негізінде жүзеге асырады. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтардың бірнеше құқықтары мен міндеттері көрсетілген, олардың бірі: қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу, азаматтардан қоғамдық тәртіпті сақтауды талап етуге құқығы бар, азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтауға міндетті [1].

Азаматтар қоғамдық тәртіпті сақтауда және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде жеке түрде – ерікті негізде және ұжым (қоғамдық ұйымдар, қоғамдық бірлестіктер) арқылы құқық қорғау органдарына, соның ішінде Ішкі істер органдарына жәрдемдеседі [2].

Қоғамдық ұйымдар өздерінің жарғылары бойынша әлеуметтік, саяси, мәдени, тәрбиелік және басқа да қоғамға пайдалы мақсаттарды көздейді. Мемлекеттік органдар қоғамдық ұйымдарға, олардың әлеуметтік пайдалы қызметтеріне қолдау көрсетеді. Сонымен қатар қоғамдық ұйымдар мемлекеттік билік органдарының функциялары мен міндеттерін жүзеге асыруға қатысады. Қоғамдық ұйымдардың басым көпшілігі тәрбиелік жұмысты жүзеге

асырады, жас өспірім қадағалаусыздығымен және кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылығымен күресті жүргізеді, құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуде тікелей қатысады.

Мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті қамтамасыз ету, құқық бұзушылықтың профилактикасы және қылмыспен күресу бойынша үлкен көмекті қоғамдық ұйымдар көрсетеді.

Қазақстан Республикасында саяси партиялар, кәсіптік одақтар және азаматтардың ортақ мақсаттарға жету үшін ерікті негізде құрылған, заңдарға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктері қоғамдық бірлестіктер деп танылады [3].

Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 31 мамырдағы «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңының 10-бабына сәйкес, қоғамдық бірлестік Қазақстан Республикасы азаматтарымен, кемінде он адамнан тұратын тобының бастамасы бойынша шақырылатын құрылтай съезінде (конференциясында, жиналысында) құрылады. Осы съезде бірлестіктің жарғысы қабылданып, басқарушы органдары, олардың өкілеттіктері белгіленеді.

Қазақстан Республикасы азаматтарының бірігуге құқығы Қазақстан Республикасы Конституциясының 23-бабында көрсетілген [4]. Қоғамдық бірлестіктердің билік өкілеттігі жоқ, мемлекеттік органдардан айырмашылығы сонда. Оларға мүше болудың еріктілігі қоғамдық бірлестіктердің өзі белгілейтін тәртіп пен талаптарға бағынады. Кейбір қоғамдық бірлестіктердің қызметі тікелей құқық бұзушылық профилактикасы және құқықтық тәртіпті сақтаумен байланысты: қоғамдық тәртіпті сақтау бойынша құрылған ерікті халықтық жасақтар; студенттік отрядтар; полицияның қоғамдық көмекшілері; полицияның штаттан тыс қызметкерлері; консьерждер және басқалары. Қоғамдық тәртіпті сақтауда, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде және қылмыспен, сонымен қатар басқа да құқық бұзушылықтармен күресуде маңызды рөл осы арнайы қоғамдық құрылымдарға жатады.

Осы ерікті халықтық жасақтар тарихына оралсақ, олар 1955 жылдары алғаш рет Кеңес одағында пайда болды. Олар милиция қызметінің көптеген бағытында жұмыс атқарды: жол қауіпсіздігін, қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті қамтамасыз етті; тәрбиелік

топтар оқушылармен, «қиын» балалармен және жас өспірімдермен тәрбиелік-профилактикалық жұмыстар жүргізді; кейбір жоғары оқу орындарында құқықтық тәртіпті сақтау бойынша студенттік отрядтар құрылды. Олардың қызметін реттейтін барлық Кеңес Одағының аумағында күші бар нақты нормативтік құжаттар болды. Ерікті халықтық жасақтар көмегімен қаншама қылмыстар ашылып, тәртіп бұзушылар ұсталды [5].

Қоғамдық тәртіпті сақтау бойынша ерікті халықтық жасақтардың қызметі қазіргі таңда тарылтылды, жаңа тәртіппен ұйымдастырылады және ынталандырылады. Әйтсе де құқықтық тәртіпті сақтауға азаматтарды тартудың сапалы жаңа нысандары іздестірілуде. Бұл – мысалы, қазіргі кезде еш нәтиже бермеген жергілікті қоғамдық құрылымдарды құру (Сақшылар, Сарбаздар). Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, елімізде құқық қорғауға бағытталған 6 мыңнан астам (2008 ж. – 4154, 2009 ж. – 5863) қоғамдық құрылым қызмет етеді, оған 41 мың адам қатысады. Олардың қатысуымен 2,5 мыңнан астам қылмыс ашылып, 35 мың құқық бұзушылық анықталды. Сонымен қатар криминогендік жағдайды талдау көрсеткендей, осындай құрылымдардың желісін жалпы білім беретін мектептерде кеңейту қажет [6].

Қоғамдық тәртіпті сақтауды, қылмыстың және құқық бұзушылықтың профилактикасын қамтамасыз етуде, соның ішінде студенттік жастардың арасында маңызды рөлге полицияға жәрдемдесетін студенттік отрядтар ие. Олардың қызметінің негізгі бағыты болып, учаскелік полиция инспекторымен бірігіп оқу мекемесі аумағының тәртібін қадағалау, оқу орындарында мәдени-жаппай шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті сақтау, оқып жатқан студенттердің арасында дәрістерді, құқықтық білім күндерін «дөңгелек үстелдер» түріндегі профилактикалық жұмыстарды жүргізу табылады.

Осы жүйенің, елімізде дәрменсіз әрекет етуінің себептерінің бірі болып, заман ағымына сай халықтың мінез-құлқының өзгеруіне, сонымен қатар қаржыландырудың төмен, яғни тіршілік ету көзінің басты кірісі болып табыла алмайтындығына байланысты. Әйтсе де, қылмыспен күрес жүргізуде азаматтардың қатысуының маңыздылығына байланысты, құқық қорғау органдарының жұртшылық пен азаматтармен жұмысын жандандыру қажет.

Заманның ағымына сай осы жүйеге жаңа өзгерістер енгізу талап етіледі, мысалы, Кеңес одағы кезінде «Пионерлер» атты ұйым болды. Ол ұйымда жас өспірімдерді тәртіпке шақырып, адамдарды саналы кісі ретінде, әр қайсысының бойында Отан сүйгіш, құқық сақшысын қалыптастырды. Осындай бір қоғамға пайдалы шараларды жүргізу нәтижесінде құқық қорғау қызметкеріне деген көзқарас, сенім ол кезде мүлдем басқа, оң болды. Осы себептен бұл мәселелер ауқымды болып отыр, ал ішкі істер органдары тарапынан азаматтар мен полиция қызметкерлерінің ара қатынасының келешекте зор әрі тиімді болуы үшін осы жас өспірімдермен жұмысты күшейту керек. Мектептердегі учаскелік инспекторлардың міндетіне жас өспірімдерді құқықтық тәрбиелеу, ағартумен қатар, құқықтық санасын нығайту мақсатында қосымша дәрістер өткізуді жүктеу керек. Ол дәрістерде құқық қорғау органдары қызметкерлеріне деген оқушылардың көзқарастарын өзгертуді көздеу керек және т.б.

Құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудегі тиімділік көп жағдайда полицияның халықпен тікелей байланысына тәуелді болады. Құқық қорғаудағы тәжірибе көрсеткендей, полиция халықтың көмегіне сүйене отырып, қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша міндеттерін сәтті орындайды.

Дегенмен бұл бағытта да кемшіліктер жоқ емес, мысалы, қазіргі кезде халық өзінің учаскелік инспекторларын танымайды. Өз кезегінде учаскелік инспекторлар өз аумағындағы криминогендік жағдайды халыққа хабардар етіп отыру керек. Сонымен, халық арасында ақпараттық-консультативтік қызметті жүзеге асырады. Құқықтық тәртіпті, жеке және қоғамдық қауіпсіздікті, құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан өз меншігін қорғау сұрақтары бойынша заңдарды және басқа да құқықтық актілерді түсіндіреді. Осының барлығы қазіргі таңда тиісті деңгейде орындалмау нәтижесінде халықтың ішкі істер органдарына деген сенімдері нашарлау үстінде. Осының салдарынан ішкі істер органдарының қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті қамтамасыз етуде, қылмыстың және құқық бұзушылықтың алдын алу, ескерту мен ашу бойынша халықпен әрекеттестігі ауқымды мәселе болып отыр. Осы себептерді

жою үшін халықпен жиі кездесулер өткізу қажет. Ол кездесулерде аумақтағы криминогендік жағдайды талқылап, өзара бірігіп қылмыстар мен құқық бұзушылықтарға төтеп беру амалдарын қарастырған жөн болады. Ал халық тарапынан хабарланған қызығушылық тудыратын ақпараттары үшін, құнды мадақтау шараларын қарастыру қажет. Ол бір жағынан халықтың әлеуметтік жағдайына ықпалын тигізеді, ал келесі жағынан ішкі істер органдары қызметінің тиімділігіне жағымды әсерін тигізуі мүмкін. Тек осындай бір қадамдардың арқасында ғана қалаған мақсаттарымызға, яғни халықтың сеніміне, ішкі істер органдарының қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуде азаматтармен, халықпен, қоғамдық бірлестіктермен өзара нәтижелі әрекет етудің шынына қол жеткізуімізге болады.

Әдебиеттер

1 «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі № 590 Қазақстан Республикасының Заңы // «Юрист» электрондық заң анықтамалығы. – Алматы, 2012.

2 «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларға азаматтарды тартудың тәртібі, нысандары және түрлері туралы Ережені бекіту туралы» 2004 жылғы 27 қарашадағы № 641 Ішкі Істер Министрінің бұйрығы // «Юрист» Электрондық заң анықтамалығы. – Алматы, 2012.

3 «Қоғамдық бірлестіктер туралы» 1996 жылғы 31 мамырдағы № 3-І Қазақстан Республикасының Заңы // «Юрист» Электрондық заң анықтамалығы. – Алматы, 2012.

4 30.08.1995 жылғы «ҚР Конституциясы» // Алматы: Жеті Жарғы, 2007.

5 «Добровольная народная дружина» // Интернет ресурсынан алынған. Материал из Википедии – свобоной энциклопедии http://ru.wikipedia.org/wiki/Добровольная_народная_дружина.

6 Қазақстан Республикасындағы құқық бұзушылық профилактикасының 2011-2013 жылдарға арналған салалық бағдарламасы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 21 желтоқсандағы № 1390 Қаулысы.

References

1 «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» 2004 жылғы 9 шілдесіндегі Қазақстан № 590 Республикасының Заңы // «postremo iurisconsultus» Электрондық Заң анықтамалығы - Алматы, «postremo iurisconsultus» 2012.

2 «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларға азаматтарды тартудың тәртібі, нысандары және түрлері туралы ережені бекіту туралы» 2004 жылғы 27 қарашадағы № 641 Ішкі Істер министрінің бұйрығы // «postremo iurisconsultus» Электрондық Заң анықтамалығы - Алматы, «postremo iurisconsultus» жыл 2012.

3 «Қоғамдық бірлестіктер туралы» 1996

жылғы 31 мамырдағы № 3-1 Республикасының Заңы Қазақстан // «postremo iurisconsultus» Электрондық Заң анықтамалығы - Алматы, «postremo iurisconsultus» жыл 2012.

4 «ҚР Конституциясы» 30/08/1995 жылғы // Алматы «Zheti Zhargy» 2007.

5 «Voluntaria nationalibus teams» // Internet resursynan алынған. - Nullam et orci in encyclopedia svobonoy http://ru.wikipedia.org/wiki/Добровольная_народная_дружина

6 Қазақстан Республикасындағы құқық бұзшылық профилактикасының 2011-2013 жылдарға арналған салалық бағдарламасы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 21 желтоқсандағы № 1390 Қаулысы

О.Б. Базылбеков

Взаимодействие органов внутренних дел с гражданами, негосударственными формированиями в обеспечении общественного порядка и общественной безопасности

Статья посвящена актуальным проблемам взаимодействия органов внутренних дел в обеспечении общественного порядка и общественной безопасности в Республике Казахстан, с гражданами и негосударственными формированиями охраны общественного порядка. Автором рассмотрены проблемные аспекты теории и практики совершенствования деятельности правоохранительных органов в обеспечении общественного порядка и общественной безопасности.

Ключевые слова: органы внутренних дел, сотрудники, граждане, общественные объединения, общественный порядок, общественная безопасность, взаимодействие.

O.B. Bazylbekov

Co-operating of organs of internal affairs with citizens, non-state forming in providing of public peace and public safety

The article is sanctified to the issues of the day of cooperation of organs of internal affairs in providing of public peace and public safety in Republic of Kazakhstan, with citizens and non-state forming of public law enforcement. An author is consider the problem aspects of theory and practice of perfection of activity of law enforcement authorities in providing of public peace and public safety.

Keywords: organs of internal affairs, employees, citizens, public associations, public peace, public safety, cooperation.